

Beszámoló a 80. Német Levéltári Napról

(80. Deutsche Archivtag)

2010. szeptember 29. – október 2. Drezda

A 80. német levéltári napot az *Archive unter Dach und Fach* címmel rendezték meg, amelyet magyarra csak nehézkesen lehet lefordítani (Levéltárak tető alatt/biztonságban). A konferenciát — a Kölni Városi Levéltár 2009. évi katasztrófájára utalva — a levéltárépítés kérdéskörének szentelték.

A szakmai plenáris programokat megelőzően került sor a külföldi vendégekkel (Ausztria, Svájc, Lichtenstein, Csehország, Lengyelország, Észtország, Magyarország stb.) folytatott kerekasztal beszélgetésre. A kötetlen eszmecsere az ezekben az országokban a közelmúltban történt levéltári beruházásokról szólt. Magyar részről kiemeltem az MLE által végzett, a levéltári infrastruktúrát, különösen a raktárhelyzetet felmérő kérdőívek tanulságait, illetve konkrét példákkal illusztráltam az utóbbi 1-1,5 évtizedben történő beruházásokat (MOL Óbuda, BFL, Fejér Megye) és azok problémáit. A megbeszélésen többször is szóba került a műemlék épületek levéltári célú felhasználásának lehetősége. A kerekasztal-beszélgetésen tájékoztató hangzott el az APENET projektről ill. az ICA életében bekövetkezett fontosabb változásokról.

Ezt követően került sor az ünnepélyes megnyitóra. A megnyitó beszédet Dr. Michael Diefenbacher, a nürnbergi levéltár igazgatója, a Német Levéltárosok Egyesületének elnöke tartotta. Felszólalt Helma Orosz, Drezda város főpolgármestere és a külföldi vendégek nevében Dr. Marie Ryantová, a Cseh levéltárosok Egyesületének elnöke. A bevezető nagyelőadást Prof. Dr. Günther Heydemann, a drezdai egyetem professzora tartotta: Mindkét diktatúra bizonyosságai: a történész igényei és a levéltáros szükségé címmel. Az előadásban a fasiszta és az NDK-s korszak viszonyát mutatta be a korszak történetének tanúságaival, bizonyítékaival szembeni viszonya alapján.

A második napon a levéltári épületek adaptációiról szóló előadásokat hallgattam végig. A szekciót vezető Katharina Tiemann (Münster) előadásában alapvető kérdésekre mutatott rá levéltári beruházások kapcsán: mi a jobb, a zöldmezős, vagy az adaptáció, hogyan alakulnak a fenntartási/működtetési kérdések, az épület központi fekvése vs. jobb körülmények között, de a központtól távolabbi elhelyezése, az adaptációs kérdéskörnél az épületek adottságai és a levéltárak igényei közötti különbségek merültek fel. Ezek a kérdések, amelyek leginkább foglalkoztatják a levéltárosokat új levéltárépület átalakítás vagy építés kapcsán. Az ezen az ülésen elhangzott előadások közül kiemelkedő volt Dr. Gunnar Teske, münsteri levéltáros előadása („Létező épületek levéltári célra történő kiválasztása és adaptációs stratégiája” címmel), amely a meglévő épületek levéltári célra történő adaptációjának kritériumairól szolt. Észak-Rajna-Vesztfália szövetségi állam 2006 és 2009 között levéltár-elhelyezési projektet indított évi 500 ezer Eurós büdzsével. A projekt célja az volt, hogy a nem állami (tehát főként a kisebb települési) levéltárak megfelelő elhelyezéséről állami segítséggel gondoskodjanak. Az előadó hangsúlyozta, hogy lehet bármennyire is meggyőző az épület, elhelyezkedése, infrastruktúrája (pl. kutatóterem, irodák, kiállító helyiség stb.) tekintetében, a raktárak esetében semmilyen kompromisszumot nem lehet kötni, tehát elsődleges az épület raktári célra történő megvizsgálása. Németországban is az a gyakorlat, hogy olyan épületeket ajánlanak fel levéltári célra, amelyeket már semmilyen épkezláb célra nem tudnak használni és azt gondolják, levéltárnak biztosan jó lesz. Javaslatra szerint olyan épületet kell kiválasztani, ahol legalább 15 évi gyarapodás elhelyezhető, ehhez ők egy olyan képletet vesznek alapul, miszerint felméri a jelenlegi teljes, selejtezetlen regisztraturát és ahhoz még 30% terjedelmet számolnak (tehát pl. ha a kint lévő teljes, selejtezetlen irattári anyag 1000 fm, akkor a raktárt 1300 fm-re számítják és ez szerintük elegendő 15 évre). Teske előadásában meghatározta a kötelező és fakultatív kiválasztási szempontokat. A kötelezők: raktár, kutatóterem, munkaszobák, mellékhelyiségek, fogadótér a látogatók részére. A fakultatív szempontok: kiállítóhely, csoportos kutató, előadóterem, műhelyek. Az épületek adaptációja során felhívta a figyelmet az ISO 11799 (Information and documentation — Document storage requirements for archive and library materials) szabványban meghatározott követelményekre. A raktárterek kapcsán a terhelhetőségi értékek normál állványzatnál: 7,5 – 12,5 KN/m², tömörállványzat esetén 12,5 – 15 KN/m². A klíma kapcsán az ideális: 16-18 C +/- 2 C, a páratartalom 50% +/- 5%. A kiválasztási kritériumokat az alábbi sorrend határozza meg: kapacitás, statika, klimatizáció, vezetékek állapota (gáz, víz, áram), fekvés (pl. a tűzoltóság

mennyi idő alatt érheti el az épületet), szobák/termek száma, továbbépítési/fejlesztési lehetőség, akadálymentesség.

Bernhard Post, a weimari levéltár (Thüringiai Állami Levéltár) igazgatója előadásában a nagyhercegi istállóépület komplexumának levéltárrá történő átalakítását mutatta be. A projekt kapcsán fontos szempont volt a jelentős méretű, műemlék épület kulturális célú felhasználásának lehetősége. A levéltár számára az épület – igaz jelentős átalakításokkal és beruházásokkal, de alkalmassá volt tehető. Az épület pinceszintjén modern raktárakat építettek, ezek bővíthetők az udvar alatt. Jelenleg kb. 25 évi gyarapodás számára van hely. Az épület befogadóképessége 18 ezer ifm, de további 15 ezer fm-rel bővíthető. Kiemelte a nagy kutatóterem előnyeit.

Irmgard Christa Becker (jelenleg a marburgi levéltári iskola vezetője, korábban a saarbrückeni levéltár igazgatója) a saarbrückeni levéltár elhelyezésének történetét mutatta be. Itt is egy kihasználatlan műemlék épület levéltári célra történő felhasználása történt meg, ugyanis a városi tulajdonban lévő volt németlovagrendi iskola átalakításával oldották meg a levéltár elhelyezését. A projektet 1999-ben kezdték megvalósítani. Az épület adottságai nem voltak éppen optimálisak (megfelelő alap nélkül, homokkőből épült épület), ami főként a klimatizációs elvárások kapcsán okozott problémát. Mindezek ellenére végül is optimális megoldás született a levéltár és a költséghatékonyságot szem előtt tartó városi magisztrátus közötti vitában. Kiemelte a CI = corporate identity fontosságát, azaz pl. a bútorok, berendezések egységességét, a levéltári dolgozók és felhasználók számára történő egységes kialakítását. Az akadálymentesítést nem csak a mozgássérültek számára kellett megoldani, de fontos szempont az iratanyag belső mozgatása során is.

A délutáni ülészeneken a levéltárak berendezései és az akadálymentesítéssel kapcsolatos előadásokon vettem részt.

Jürgen Weber (Weimar) előadásában a levéltári épületek akadálymentesítésének problémáiról beszélt. Kiemelte, hogy az épületek tervezésénél, az átalakítási tervek esetében nem elegendő a levéltárosok és az építészek együttműködés és a vonatkozó, Németországban igen szigorú szabályok rigorózus betartása, hanem alapvetően fontos a mozgássérültek, vakok stb. helyi képviselőivel, egyesületeivel való kapcsolatfelvétel, és a velük való együttműködés.

Sebastian Bartelet (Berlin) előadásában a már említett ISO 11799 szabvány történetét, tapasztalatait és a 13. sz. felülvizsgálati jelentésének tanulságait ismertette.

Hans-Peter Klösges (Köln) előadásában a pinceraktárak levéltári célra történő átalakításának kérdéskörét járta körül. Kiemelte, hogy a pinceraktárak kialakításának a valóban meglévő

hátrányok mellett vannak figyelemreméltó előnyei is, így a könnyebb klimatizálhatóság, a tűzvédelem, valamint a könnyebb megközelíthetőséget (pl. külső raktárakhoz képest).

A konferencia 3. napjának délelőttjén az egyes levéltári szekciók tartották üléseiket, ahol aktuális kérdéseket vitattak meg. Pl. az önkormányzati települési levéltárak szekcióján a németországi városok szövetségének rendezvényéhez kapcsolódóan tartott szövetségi szintű levéltári konferencia eredményeit és határozatait ismertették.

A délutáni ülészakon „A levéltárak mint történeti centrumok” című ülészakot hallgattam végig. Dr. Bert Looper (Leeuwarden/Hollandia) előadásában (Historische Zentren in den Niederlanden auf der Suche nach gesellschaftlicher Relevanz – Történeti központok társadalmi relevancia keresésben) azt a ma Hollandiában kibontakozó szakmai vitát mutatta be, amelynek fő kérdésköre, hogy mennyire lehetnek a levéltárak a múzeumok riválisai, azaz van-e értelme, haszna, társadalmi relevanciája a látványraktáraknak (pl. Utrecht), vagy nagyobb történeti kiállításoknak. Egyesek szerint ugyanis a levéltárak nem képesek versenyezni a múzeumokkal, túl sok időt, energiát és pénzt ölnek ezekbe a hiábavalónak tűnő, ám mégis értékes projektekbe (kiállítások, rendezvények), míg mások szerint a levéltáraknak ez ma már alapfeladataik közé kell, hogy tartozzanak. Hollandiában tehát már a 80-as évek óta, amikor kibontakozott egy szakmai vita a levéltárak társadalmi szerepvállalásának kérdésköréről, elindult a „vadászat” a látogatókért. Egyes levéltárak szabályos, múzeumi tárgyakkal kiegészített kiállításokkal küzdenek a látogatók kegyeiért, míg mások az internetet használják fel erre a célra. Az előadó ezeket a kérdéseket tágabb kontextusba helyezte és általában az „örökségjavak” átpolitizálásnak, felhasználásának lehetőségeiről és következményeiről beszélt, számos hollandiai példával illusztrálva mondanivalóját (pl. Utrecht, Twente levéltárai).

Az ülészak végén kapott szót a szerencsétlenül járt Kölni Városi Levéltár igazgatónője, Dr. Bettina Schmidt-Czaia: Konsequenzen aus dem Einsturz des Historischen Archivs für seine Weiterentwicklung zum Bürgerarchiv (A levéltár összedőlésének következményei a polgári levéltár továbbfejlődése kapcsán) című előadásával. A levéltár a katasztrófa előtt saját magát elsősorban kutatóhelynek tekintette. A katasztrófa azonban alaposan megváltoztatta a levéltár társadalmi megítélését és magának a levéltárnak is átalakult a szemlélete. A kölniek felismerték, hogy az összedőlt levéltár az ő identitásuk fontos része, így ami megmaradt az iratanyagból, azt meg kell menteni. Ennek érdekében példátlan társadalmi összefogás alakult ki. A levéltár volt dolgozói, kutatók és lelkes amatőrök is bekapcsolódtak a levéltár mai munkájába. Ugyan a 20 ezer ífm-nyi iratanyag döntő részét (90%-át) valószínűleg meg lehet

menteni több évtizednyi kitartó és igen költséges restaurálási munkával, a létező legnagyobb probléma a levéltári anyag kontextusának szétesése. Több milliónyi oldalnyi anyag maradt meg, ám az akták szétestek, nem tudni, mi hova tartozik. Szerencse a szerencsétlenségben, hogy a levéltár anyagát gyakorlatilag 1815-ig teljes egészében mikrofilmezték, így a régi anyag információs bázisa ma is kutatható és segítséget nyújt a levéltári anyag kontextusának helyreállításához. A kölni levéltár létrehozott egy speciális informatikai rendszert, amely elősegíti ezt a gyakorlatilag puzzle-összerakáshoz hasonlító levéltár-rekonstrukciót.

Összességében hasznosnak bizonyult a részvétel. Számos előadást lehetett hallani a levéltár-építési szempontokról, főként az adaptációs lehetőségekről. A kiállításhoz kapcsolódó szakmai vásár is érdekes volt, szoftvergyártók, állományvédelemmel, pl. savtalanítással foglalkozó cégek állítottak ki, sok információra lehetett szert tenni ezeken a területeken.

Budapest, 2010. december 12.

Dr. Kenyeres István